

SANSNING OG FORSTÅELSE

AF PER LORENTZEN, NOVEMBER 2018

SAMHANDLING

Samhandlingen mellem en socialmedarbejder¹ og en borger eller klient bliver ofte fagpersonerne imellem omtalt som en 'situation'. En 'situation' er en hændelse, en samhandling, som indeholder et møde mellem forskellige perspektiver – (mindst) to vurderinger af tingenes tilstand, opfattelser af, hvad der er betydningsfuld, og hvad der skal gøres og handles på.

Situationer opleves som en kombination af muligheder og begrænsninger – ikke bare som fakta. Situationer giver desuden de personer, der er en del af dem, en oplevelse af egne muligheder og begrænsninger. Man kan, men man kan også det modsatte. Man kommer i kontakt med den frihed, der er knyttet til oplevelsen af at kunne gøre noget, men også med de bekymringer, den tvivl og de dilemmaer, der er forbundet med selve valget (Kemp, 2007). Man kommer i tvivl, man står i et dilemma, og man lever i spændingsfeltet.

På samme måde indeholder hændelser et møde mellem forskellige viljer, værdisyn, traditioner, kønsrollemønstre og kulturer. Samhandlingen mellem mennesker har derfor ofte karakter af en tovtrækning om indhold, retning og mening. Dette tovtrækkeri kan være mere eller mindre intenst, godartet eller ødelæggende. Ingen af parterne kan helt kontrollere og tage styringen over begivenhedernes gang uden at risikere at tromle den anden. Nogle situationer er enkle at finde ud af, mens andre er uoverkommelige.

¹ Betegnelsen 'socialarbejder' bruges i den danske oversættelse som betegnelsen for den norske 'miljøarbejder', der er en bred betegnelse for medarbejdere med forskellige uddannelsesmæssige baggrunde, der arbejder på pleje- og ældrecentre, på rehabiliterings- og genoptræningstilbud, hospitaler og sygehuse, inden for misbrugsbehandling, på asylcentre, i hjemmesygeplejen, inden for psykiatrien, i botilbud for mennesker med fysiske eller psykiske funktionsnedsættelser, i aktivitetstilbud og på skoler og i SFO og klubregi. Kilde: www.utdanning.no

SANSNING OG FORSTÅELSE

En persons vurdering af omstændighederne og af behovet for at gøre noget ved dem, vil for det meste afspejle og forholde sig til den anden vurdering – en alternativ opfattelse og modforestilling. Man kommer med et forslag i forventning om den andens reaktion. Man siger, hvad man tænker i forventning om at blive bekræftet eller modsagt. I mødet med et andet menneske, fx i rollen som 'leverandør af tjenester', kan fagpersonen være mest optaget af at udføre definerede og pålagte opgaver og gøre sit arbejde på en upåklagelig måde. Men hun kan også bekræfte den andens vurderinger og perspektiv på tingenes tilstand og indgå i en dialog med vedkommende. Gør man det, bekræfter man både sin egen og den andens eksistens.

Den danske filosof Peter Kemp siger, at situationer, hvor mennesker samhandler, bidrager til en afklaring af vores eksistens (Kemp, 2007): De giver os vished om, hvem og hvad vi er i forhold til hinanden. Og vished om, hvordan vi kan fungere sammen i sammenhænge, der er åbne og delvist uforudsigelige. Tovtrækningen kan på den ene side føre til, at vi finder frem til forholdsregler til at håndtere den anden bedst muligt og til at løse situationen en gang for alle, men på den anden side til at vi gør os umage for at afklare, hvad det er, der er på spil i situationen. Afklaring af situationer giver os på den måde en vished om os selv – om hvem vi er, og hvad vi står for. Denne vished, fortsætter Kemp, er en afklaring af mulige måder at være og fungere sammen på.

Vished er ikke det samme som viden om materielle, biologiske og psykologiske forhold. Vished handler om relationelle forhold, mens viden er forklaringen på faktiske forhold. Den tovtrækning om

mening, retning og indhold, der finder sted i situationerne, befrier os fra en potentiel egocentrisme i den forstand, at de formål, ambitioner og forforståelser vi kommer med i mødet med den anden, ikke længere er selvindlysende, men tværtimod må ses i lyset af den andens modforestillinger og forventninger. Vi ser ikke bare os selv fra vores eget perspektiv, men fornemmer også, hvordan andre ser os, og det kan til og med gå op for os, at den andens vurdering af vores bevæggrunde ligger ubehageligt meget tættere på sandheden, end vi har lyst til at indrømme.

Socialarbejderen intervenserer og engagerer sig i borgerens og klientens hverdag. Det, som hun ønsker at sætte i spil i en situation, bliver modtaget af borgeren på en mere eller mindre positiv og accepterende måde. Og mellem socialarbejderens intervention og borgerens reaktion kan der opstå et 'gab', en afstand, som socialarbejderen må forholde sig til. Man ved som socialarbejder aldrig helt, om vi vil lykkes med det, vi vil opnå i mødet med borgeren. Det, vi har tænkt som en etisk god handling, slår måske fejl.

Den russiske tænker og semiotiker Mikhail Bakhtin fremhæver, at det netop er i 'gabet', mellem det vi ønsker at opnå, og andres opfattelse af det vi gør, at den dialogiske udveksling kan blive frigørende, kreativ og konstruktiv. Dette 'gab' – denne afstand – kan kun overvindes gennem socialarbejderens kreative engagement og kommunikation.

Når socialarbejderen bestræber sig på at udfylde dette 'gab', bliver formålene synlige – hvad hun ser for sig, at hun må gøre i den foreliggende situation. Da handler hun 'af hensyn til' og 'med det formål'

– i stedet for ud fra et på et forhånd givet 'for at'. Derfor handler hun sådan, som Aristoteles definerer begrebet 'praxis': Tænkningen er her ikke afsluttet på forhånd, men er uløseligt forbundet med netop den handling, hun udfører.

Et væsentligt aspekt ved dette engagement handler om at ville gøre sig forståelig og relevant for den anden: Hvilke måder at kommunikere på vil være hensigtsmæssige? Hvordan fletter socialarbejderen sine egne handlinger sammen med den andens? Hvordan virker det som om, den anden anden opfatter hende? At gøre sig forståelig og relevant må også ses i en større sammenhæng. Hvad ved socialarbejderen om den anden og hans liv? Hvilke erfaringer har hun med borgeren fra tidligere? Hvilken viden har hun om hans øvrige liv ud over den aktuelle opgave, som hun møder ham med lige her og nu?

I dialogen giver vi 'form' til den anden ved, at vi handler på den måde, som vi går ud fra er bedst for ham, og vi fornemmer, hvilken 'form' den anden giver os, det vil sige, hvordan han tager imod vores indsats. Jeg kan se den anden, siger Bakhtin, men mig selv kan jeg kun se gennem det, jeg gør, når jeg vurderer og handler. Ergo bliver jeg altså bekendt med sig selv ved at være mig selv og stå frem med mig selv over for andre, der så kan svare en tilbage.

Derfor må mødet med den anden være ægte og oprigtigt. Hvis den anden forholder sig til mig, uden at jeg står frem med mig selv og handler ud fra mig selv, bliver mødet overfladigt og uden dybde. Jeg har med andre ord brug for den anden for at kunne give mine handlinger værdi. Betød mine handlinger noget? Var de vigtige for

SANSNING OG FORSTÅELSE

den anden? Hang det jeg gjorde sammen med noget, han er optaget af? Gav det mening i forhold til hans livsomstændigheder? Betydningen af det, den anden siger og gør tager form, idet vi forholder os til og engageret oplever den anden. Min erfaring er, at den måde, socialarbejderen forholder sig til dette 'gab', er lige så vigtig, som det hun gør – hvis ikke det er vigtigere.

Ud over måske at skulle 'kæmpe' med borgerne for at nå det mål, hun har sat sig for, må socialarbejderen – når hun mærker borgerens reaktion – 'kæmpe' med sig selv, sine principper og vurderinger. Hun møder op til samhandlingen med et formål og en plan, som måske ikke falder i god jord. Hun må revurdere målsætningerne og finde frem til andre måder at forholde sig til borgeren på, som gør, at de alligevel kan få noget sammen. Hun har sine oprindelige formål – noget, hun ønsker at opnå på borgerens vegne – men mærker måske, at hendes handlinger ikke helt stemmer overens med det, hun ønsker. Hun må vælge en ny retning, fordi hun ikke når sit mål, og det i en situation, som i forhold til mening både kan være uklar og tvetydig. Hun spørger måske sig selv, hvad det egentlig er, der sker, og ved ikke, hvordan hun skal forsætte.

Ordet 'hændelse' er jo helt almindeligt på både norsk og dansk, men begrebet i dets mere filosofiske betydning har jeg hentet fra Mikhail Bakhtins filosofi, hvor tilværelsen ikke på forhånd har en fiks og færdig form, men altid er i gang med at udvikle sig i kraft af menneskers handlinger (Morson & Emerson, 1990).

Hvad der kommer ud af en hændelse hænger sammen med, hvad folk gør, og hvordan de opfører sig over for hinanden.

Ud fra min erfaring som rådgiver forsøger fagpersoner først at tilgå virkeligheden ud fra en bestemt faglig tilgang og derefter at forholde sig til de etiske dilemmaer, der opstår, når fagligheden føres ud i livet.

Bakhtin taler både om 'verden som hændelse' og tilværelsen som en 'opgave', der aldrig kan gennemføres helt. Mødet og dialogen mellem forskellige perspektiver – en forestilling og en modforestilling – ses hos Bakhtin som udgangspunktet for al kundskab om mellem menneskelige anliggender. Hvis der altid var det perfekte match mellem socialarbejderens intervention, og det borgeren ønskede og så for sig, ville samhandlingen næppe have givet mening.

TANKER OM SOCIALARBEJDERROLLEN

Jeg mener, at en forståelse af gængse og almindelige vilkår for handling menesker imellem et langt stykke henad vejen må være bestemmende for, hvordan man skal forstå socialarbejderrollen. Ud fra min erfaring som rådgiver forsøger fagpersoner først at tilgå virkeligheden ud fra en bestemt faglig tilgang og derefter at forholde sig til de etiske dilemmaer, der opstår, når fagligheden føres ud i livet.

Da jeg er optaget af at vende den rækkefølge, er jeg optaget af det særegne ved praksis – og ikke mindst af, at den enkelte socialarbejder skal sikres rum til at være personligt engageret i i samhandlingen med borgeren for at opleve, at hun udfører et meningsfuldt stykke arbejde.

Forståelsen af det særegne og specielle ved hver enkelt hændelse kræver nærvær og engagement og en eller anden form for udveksling med borgeren – en respons, en dialog og endda (godartet) modstand. Praksis kan derfor aldrig bare være teoristyret, for socialarbejderen må have vished for, at han har deltagende handlingsfrihed. Hun må have frihed til at løsrive sig fra teoretisk tænkning, til at være noget andet end det, de faglige forordninger foreskriver og kunne bryde med gamle vaner og indgroede rutiner. Hun må selvfølgelig tage afsæt i faglig viden og faglige erfaringer, men også have frihed til at overskride grænser og gøre noget virkelig nyt. Hun må kunne stå for et selvstændigt synspunkt og udvise dømmekraft. Dømmekraft handler om at bruge sin sunde fornuft, fantasi, indlevelsessevne og forståelsen af det særegne ved hændelsen i al dens komplekse sammenhæng.

Socialarbejderen må derfor kunne engagere sig i den konkrete situation, der udspiller sig, og som hun selv er med til at give indhold. Dømmekraft kræver, at fagpersonen kan tage selvstændigt ansvar – det vil sige, at hun må kunne handle på en måde, så hun 'ved' med sig selv, hvad hendes valg og handlinger var ment som svar på og havde som formål i sammenhængen.

SANSNING OG FORSTÅELSE

En sådan forståelse af socialarbejderrollen får ikke de etiske dilemmaer til at forsvinde, men den betyder, at socialarbejderen kan føle sig sikker på, at hun kan påtage sig det ansvar, som hun opfatter, at situationen kræver af hende.

Begrundelsen for at knytte forståelsen af socialarbejderrollen så tæt til oplevelsen af at stå i praksis som muligt er enkel: Det er i samhandlingen mellem socialarbejderen og borgeren – ofte i trivielle hverdagssituationer – at de fagetiske handlinger forekommer. Fagetisk aktivitet foregår 'online'.

Det er også i samhandlingen, at ændring og udvikling sker. Ikke mindst når socialarbejderen, med den danske filosof K.E. Løgstrups ord, 'spontant tager de udfordringer op', som hun møder. Når hun overskrider vantede handlemåder, konkretiserer faglige retningslinjer, bruger skøn, sund fornuft og engagerer sig i omstændighederne, som de faktisk udfolder sig.

Jeg er optaget af afstanden mellem det, der sker og bliver sagt i personale rummet, og det, der så sker i praksis-situationerne. Faglige samtaler mellem kolleger handler både om tidligere og kommende praksissituationer, men i praksis befinder medarbejderen sig midt i konkrete hændelser. Mange praksis-situationer er enkle: Ting går som forventet og kører på skinner. Planlagte opgaver kan udføres uden videre; arbejdet byder hverken på nævneværdige udfordringer eller overraskelser. Andre situationer viser sig at være helt anderledes end antaget og tager måske en højest uventet drejning undervejs.

Når socialarbejderen står midt i en situation med en borger, kan hun ikke undgå

at indfange omstændighederne med sine øjne og ører. Via sine sanser opfatter hun forholdene lige der og da, og hun får et mere eller mindre dækkende indtryk af tingenes tilstand. Kroppen fungerer som vores kontaktpunkt med omgivelserne omkring os. For at kunne foretage sig noget praktisk må hun danne sig noget, der fremstår som et 'objektivt' billede af omstændighederne. Sansningen og dannelsen af et sådant indtryk er så at sige den første fase af en handling. Det betyder, at hverken sansning eller forståelse er noget, som kommer før handling, ved at man ser og tænker og derefter bestemmer sig for, hvad man vil gøre.

Etableringen af et formål er noget, der sker på baggrund af en naturlig disposition, en etisk bevidsthed og personlige præferencer (holdninger), som er aktive hele tiden, og som finder sit udtryk i form af formål i den konkrete situation. Vi opfatter, hvad der er behov at gøre, og hvad vi må gå i gang med. Denne etiske bevidsthed og disse personlige præferencer er 'lokaliseret' i kroppen – i kroppens evne og almindelige måder at forholde sig til omverdenen på, og som er udgangspunktet for de formål, vi opstiller for os selv. Den eneste måde at identificere sig med sig selv på er derfor at have kontakt med kroppen og det kropslige.

SANSNING OG FORSTÅELSE

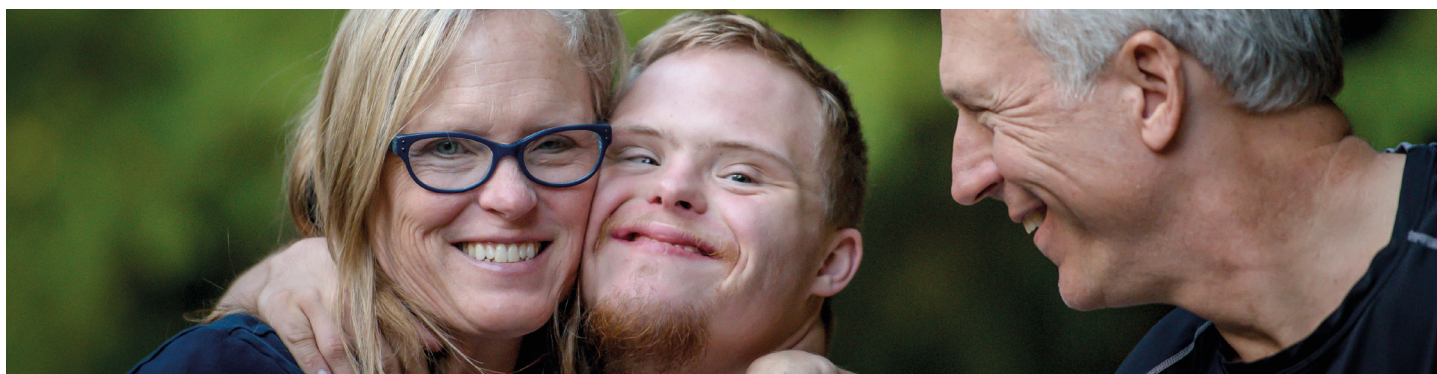
Der eksisterer et spændingsforhold mellem sansning og forståelse, hvor sanseindtrykkene af tingenes tilstand er direkte og umiddelbare, og hvor forståelsen er en (kognitiv) bearbejdelse. Her støder socialarbejderen på sit eget spændingsforhold, som kan få hendes indre alarmklokker til at ringe: Hvis det forholder sig sådan, at indtrykket af forholdene her og nu, hverken er forenelige med den

forståelse, hun har med sig fra den faglige snak i personale rummet, eller med det, hun har forberedt, skal hun så i den videre intervention lade sanseindtrykkene træde i baggrunden og arbejde ud fra den forhåndsforståelse, hun har med sig? Hvad er forholdet mellem at tage hensyn til den forståelse, som udspringer af selve mødet med borgeren på den ene side og den overordnede forståelse, som hun har med sig fra personale rummet? Hvilken forståelse skal hun basere sig på? I hvor høj grad skal hun klamre sig til medbragte målsætninger og vedtagne regler? Handler hun 'af hensyn til' omstændighederne lige på det givne tidspunkt, eller 'for at' realisere en vedtagen målsætning. Hvis personalegruppen forstår udførelsen af praksis på den måde, at den enkelte medarbejder ikke skal kunne basere sit arbejde på egne indtryk og egen forståelse, er det hverken afgørende for medarbejderen at være observant eller forstående. Hun kan uden videre bare gøre det, hun skal. Men i praksis vil der imidlertid altid være et spændingsforhold mellem det at være forberedt og det at være åben i situationen.

Som Løgstrup peger på, fungerer sansning og forståelse ikke parallelt, men står i et vedvarende spændingsforhold til hinanden – et forhold, hvor den ene – sansningen – ikke kan klare sig uden den anden – forståelsen – men hvor det ene aspekt heller ikke kan dominere over det andet (Løgstrup, 1976/1995; Henningsen, 2002). Løgstrup skriver:

'Inden for meget vide rammer kan vi tænke og gøre, hvad vi vil, men ikke sanser hvad vi vil. Det kan vi aldrig. Så mobil forståelsen og handlingen er, så immobil er sansningen ... Vi kan vende os, hvorhen vi vil, dvæle ved det ene, flygte fra det andet,

SANSNING OG FORSTÅELSE

som vi selv vil. Udelukket er det derimod, at vi i vor sansning kan lave det bitterste om på det sansede.' (Løgstrup, 1976/1995, s. 40-41)

Hvis det kunne lade sig gøre at adskille det faglige fra det etiske, ville socialarbejderen måske tænke, at hun bør lade den overordnede og medbragte forståelse få overtag, følge de vedtagne retningslinjer og gå i gang med den planlagte opgave. Hun bør holde sig til planen.

Men etisk set – og ud fra hendes indtryk og egen forståelse – oplever hun måske, at hensynet til omstændighederne i situationen lige her og nu vejer tungere. Hun indser, at hun må lægge det oprindelige formål til side og lade det videre arbejde præge af noget andet. Barnelegen 'Jeg går lige ud lige meget, hvad jeg støder på' viser jo, at man hurtigt kan støde på noget, der umuliggør videre fremmarch.

Løgstrup fremhæver, som citatet ovenfor antyder, at der i sansningen viser sig en grundlæggende afmagt: Vi kan ganske enkelt ikke lade være med at se og høre det, som vores øjne og ører fortæller os. Vi opfatter – sanser – tingenes tilstand

direkte, umiddelbart og uden afstand – noget, der betyder, at vi vil gribe ind og foretage os noget. Vi påvirkes kropsligt og følelsesmæssigt på en direkte måde:

Den gråd – eller den latter, for den sags skyld – som pludselig kan overmande os, er det kropslige udtryk for en sådan direkte sansning af omstændighederne – og som vi ofte står afmægtige over for, hvis det handler om at holde det tilbage. Gråden opstår, når situationen er så overvældende og tragisk, at det er umuligt at have nogen distance til både den og til vores egne handlinger. Gråden rummer en magtesløshed, som skyldes, at personen mister den distance til omstændigheder, som er forudsætningen for en villet handling. Følelserne tager fat i en og endevender en fuldstændig. Latteren opstår gerne, når indtrykket af situationen er så modsætningsfyldt, uklart og ambivalent, at vi ikke aner, hvor vi skulle kunne gribe ind i den. Den spænding, der derfor bliver opbygget, forløses i latteren. Både gråden og latteren medfører, at personens viljestyrede – intentionelle – handling midlertidigt sættes ud af spil (Joas, 1996, s. 170-171).

Indtrykket af forholdene gør, at vi mærker, at situationen kræver noget af os – at noget må gøres. Forståelsen af dette noget indebærer, at vi på en eller anden måde skal have styr på tingenes tilstand, få sat dem ind i en ramme og skabe en nødvendig afstand, så vi ikke handler impulsivt og uovervejet.

I sansningen er der ikke noget forhold mellem socialarbejderen selv, og det hun sanser. Hun står ikke over for noget på afstand. Indtrykket rammer så at sige den besjælede krop direkte. Forståelsen af noget er derimod ikke det samme, som det hun forstår, men noget hun får en vis afstand til. Indtrykkene 'filtreres' gennem et perspektiv, og hun forstår noget på en vis måde. Forforståelsen spiller ind. Socialarbejderen kan med andre ord bare opfatte og forholde sig til etiske anliggender ud fra sin egen situationsforståelse, som hverken er objektiv eller neutral. Hvis vi forestiller os, at socialarbejderen kun handler ud fra det, hun sanser og opfatter, risikerer hun at blive overvældet, opslugt og at optræde irrationelt.

Handler hun bare ud fra den forståelse, hun bringer med sig, risikerer hun at

2 Leg, hvor man i en kæde med hinanden under armene går lige fremad, så alle, der ikke er med i kæden, må flytte sig

SANSNING OG FORSTÅELSE

blive en, der vil kontrollere situationen og få styr på borgeren. Hvis afstanden til omstændighederne er for stor, påvirkes socialarbejderen ikke af dem. Andre ville måske have opfattet et etisk dilemma, som socialarbejderen slet ikke fik øje på. De siger måske: 'Mærkede du ikke, at han var bange? Så du ikke, at han trængte til hjælp?' For at kunne handle forsvarligt må socialarbejderen derfor kunne handle ud fra sine egne indtryk og sin egen forståelse, men også have blik for den fælles forståelse, hun medbringer ude fra personalerummet.

Situationsforståelsen hænger også sammen med, hvorhen socialarbejderen retter sin opmærksomhed, samtidig med, at hendes fokus kan skifte hurtigt fra det ene til det andet undervejs. Hvad er hun optaget af? Hvad er 'målet' for hendes bevidsthed og opmærksomhed? Når det handler om, hvor socialarbejderen retter sin opmærksomhed hen, har hun – afhængigt af omstændighederne – en stor grad af frihed, som skaber balance i forhold til afmagten i sansningen.

Hun kan være alt fra allestedsnærværende – åben for hele billedet – til fokuseret på en enkelt detalje. Her vil ikke mindst hendes forhold til det formål, hun bringer med ind i samhandlingen, være afgørende. Og som nævnt er denne opmærksomhed uløseligt knyttet til det kropslige. Enhver oplevelse og erfaring er baseret på kroppen som noget allerede givet; kroppen som noget, der altid er 'der'. Hvad er socialarbejderen optaget af? Hvad motiverer hende? Er hun primært optaget af at udføre den opgave, hun kommer med, eller af at 'få fat i' borgeren og det, han virker optaget af? Både indtrykket og forståelsen, hun får ud af det, der sker undervejs, kan ændre sig

brat – og mange gange – men kun for at blive til noget andet, som også er hendes. Bevidstheden og opmærksomheden er dynamisk og i bevægelse.

Den franske filosof Jean-Paul Sartre argumenterer for, at bevidstheden befinder sig uden for sfæren af fysiske årsag-/virkningssammenhænge. Ingen ydre kraft uden for bevidstheden selv kan, som Sartre ser det, motivere den til handling (Storm Heter, 2008, s. 8).

Socialarbejderens vurderinger og handlinger vil som nævnt blive mødt med ulige grader af bifald og accept, modvilje og modstand. Måske har borgeren sin opmærksomhed et helt andet sted og er optaget af et 'projekt', som han ikke uden videre er villig til at vende sig fra. Den indsats, socialarbejderen gør, kan som nævnt blive modtaget både positivt og negativt. Hun kan på den ene side være der med den hjælpende hånd lige præcis, når der er brug for den, og næsten umærkeligt bistå borgeren i at opnå det, han stræber efter. Hun kan komme med råd eller forslag, som lige præcis rammer borgeren, når han er 'hjemme'. Den empati, hun udviser, hjælper borgeren til i højere grad at påskønne sine egne følelser og reaktioner.

På den anden side kan hun ønske at udvise omsorg, men blive vredt afvist som utidig. Hun vil gerne vise borgeren tillid og er tilbageholdende med sin hjælp – kun for at blive opfattet som uengageret. Hun vil vise respekt, men bliver opfattet som fjern. Borgeren er optaget af sit 'projekt', har sin egen situationsforståelse, sine vurderinger og opfattelser – mere eller mindre sammenfaldende med socialarbejderens.

Min erfaring er, at det er afgørende for en god relation, at borgeren opfatter, at miljøarbejderen er 'på plads' i situationen, fremfor at have som udgangspunkt, at det, hun siger og gør, bare skal være et eksempel på generelle normer og vedtagne retningslinjer. At være på plads betyder, at hun forholder sig nærværende til omstændighederne og bringer et formål i spil, som relaterer sig til borgerens virkelighed, men også evner at omstille sig og om nødvendigt lægger kursen om undervejs.

Al formålsrettet aktivitet har en nødvendig træghed over sig for, at den, der handler, ikke skal fremstå som principløs og uden dybere hensigter, men den enkelte har alligevel mulighed for at tænke nyt undervejs – inden for de rammer, omstændighederne nu giver – om hvad der er mulige formål eller, i socialarbejderens tilfælde, hvad de faglige rettesnore tilsiger.

Socialarbejderen er en fagperson, hvilket betyder, at samhandlingen med borgeren hverken kan være vilkårlig eller formålsløs. Hun møder op med både faglig viden, formål, værktøjer og erfaring. I praksis vil der som sagt være et større eller mindre gab mellem det medbragte formål og borgerens forventninger, subjektive behov og ønsker – en afstand, som den opmærksomme socialarbejder noterer sig, forholder sig til og manøvrerer indenfor.

Gabet mellem det, socialarbejderen havde forestillet sig, ville ske i mødet med borgeren, og det, som rent faktisk skete, udgør en erfaring. Erfaringer gøres ved, at fagpersonen møder positive svar eller modstand fra dem, hun forholder sig til – og fra omstændighederne. Som supervisor er det min erfaring, at de mest betydningsfulde aspekter ved samhand-

SANSNING OG FORSTÅELSE

ling opstår gennem socialarbejderens blanding af at være forberedt på det, der skal ske, og åben for det, der rent faktisk sker.

Undervejs i samhandlingen bør socialarbejderen derfor ideelt set kunne orientere sig i mange retninger på én gang, stole på egen moralsk sans og sund fornuft, og samtidig kunne forstå det, der sker i et dagligdags sprog fremfor i et teoretisk begrebsapparat, som indsnævrer synsfeltet, og som kun de indviede har adgang til. En sådan tilgang betyder naturligvis ikke, at hun skal være eftergivende over for borgerens ønsker, men tværtimod skelne så godt hun kan mellem borgerens ønsker, og det hun selv mener er til borgerens bedste lige der på det givne tidspunkt – og på længere sigt.

Som Løgstrup påpeger, er der ofte forskel på det, vi selv ønsker, og det, som er godt for os. Socialarbejderen må derfor være forberedt på, at borgeren bliver skuffet – og endda irriteret – over hendes vurderinger og valg. Det, som tjener borgeren bedst, handler om, hvad der gør ham i stand til at kunne leve som et selvstændigt, ansvarligt individ (se Løgstrup, 2000).

Gennem samhandlingen med forskellige klienter samler fagpersoner erfaringer og viden; livsvisdom akkumuleres. Den enkelte fagpersons forståelse af faglig teori og af, hvordan den kan anvendes i mødet med omstændighederne, udfordres og ændres hele tiden – også gennem egen eftertænkning og samtaler med kollegerne. Det samme gælder den enkeltes værdisyn, holdninger og etiske verdensbillede.

I mødet med borgeren dannes på den måde den faglige identitet – i 'grænse-

området' mellem fagpersonen selv og borgeren, hvor det, der sker mellem dem – det intersubjektive – og det, der sker 'inde' i dem – det intrasubjektive – udspiller sig samtidig. Jeg er særligt optaget af at værne om og afklare socialarbejderens umiddelbare erfaringer fra den arena, hvor praksis udspiller sig, og dermed sørge for, at virkelighedens kompleksitet ikke bliver teoretiseret bort.

Selv når socialarbejderen møder borgeren med solid teoretisk og faglig viden og er udstyret med tydelige retningslinjer, er det til syvende og sidst hendes egne vurderinger, der får hende til at gøre, som hun gør. Ligegyldigt hvad kan hun ikke udelade sig selv og træde ind i en upersonlig og neutral 'rolle'. Vælger hun eventuelt at forsøge på det, er det også hendes eget valg. Alle de valg, hun træffer, er hendes egne, selvom de har forbindelse til sammenhænge uden for hende selv – almene normer, sociale konventioner, rolleforventninger, relationer, hun indgår i, og til medarbejdergruppens beslutninger.

Socialarbejderens følelser, personlige præferencer, værdier og situationsforståelse kan aldrig udelades, og det er en central pointe, at en sådan udeladelse – ud over at være umulig – hverken er positiv eller ønskelig. Alle socialarbejdere ved også af erfaringer, at forholdet mellem rolle som fagperson og det personlige fører til spændinger, der til tider kan være en plagsom del af den professionelle praksis. Hændelser, hvor socialarbejderen møder borgere, er ofte i sig selv så besværlige, at de fører til en stærk tvivl om, hvad der er det bedste at gøre. Og skellet mellem rollen og den 'almindelige' person forstærker ofte tvivlen. Jeg har mødt mange socialarbejdere, som har

sagt, at handlingsvalg, de har taget som fagperson, ville de næppe have taget som privatperson: 'Hvis Peter havde været min egen bror, ville jeg have gjort tingene helt anderledes'.

Nogle har oplevet en sådan indre spænding og konflikt som plagsom, mens andre har taget lettere på det. Mange mennesker har et afklaret forhold til værdier og til, hvad de anser for at være overordnede goder, og de forsøger at leve op til disse idealer – indimellem til andres irritation. Andre har et mere uafklaret forhold til værdier og det kan virke mere tilfældigt, hvad det er, der ligger til grund for deres etiske valg.

Nogle er tilsyneladende utvetydige, når det handler om værdier og holdninger, mens andre ikke er det – uden at de af den grund opfører sig mere uetisk end som folk er flest (Thompson, 1998).

PER LORENTZEN er psykolog og arbejder ved Afdeling for samfunnsfag under barnevernpedagogutdanningen på Høgskolen i Oslo. Han har gennem en lang årrække arbejdet med, forsket i og skrevet fagbøger om kommunikation og sprog hos børn og voksne med funktionsnedsættelser. Han er ekspert i døvblinde og desuden konsulent for flerhandicappede udviklingshæmmede. Flere af hans bøger er udkommet på dansk – fx 'Ansvar og etik i socialpædagogisk arbejde' (Akademisk Forlag, 2013), 'Dialog med usædvanlige børn' (Materialecentret, 2010) og 'Fra tilskuer til deltager - samspil og kommunikation med voksne udviklingshæmmede' (Materialecentret, 2007).

OVERSÆTTELSE: JENS NIELSEN